

Eğitim örgütlerinde yabancılaşma ve yönetimi*

Sadi Yılmaz**

Pınar Sarpkaya***

Özet

Bu çalışmanın amacı, eğitim örgütlerindeki yabancılaşmayı irdelemek ve az çalışılmış olan bu konuya dikkat çekmektir. Çalışmada betimleyici yöntem kullanılmıştır. Önce yabancılaşma kavramı, felsefi ve sosyolojik temelleriyle ortaya konmuş daha sonra eğitim kurumlarındaki yabancılaşma üzerine yapılan araştırmalardan yararlanılarak eğitim örgütleri için genel çıkarımlarda bulunulmuştur. Yabancılaşma olgusunu felsefi açıdan ilk olarak “Tin’in Görüngübilimi” adlı eserinde Hegel ele almıştır. Feuerbach’ın ve Marks’ın yabancılaşma ile ilgili irdelemeleri de önemlidir. Marks’a göre yabancılaşma, insan varlığının doğal, toplumsal, psikolojik ve kültürel boyutlarının parçalanması ve çürümüşlüğü, insanların toplumsal ilişkilerinde birbirlerinden kopması ve uzaklaşmasıdır. Bu açıdan yabancılaşma, insanın kendinden, ürettiği üründen, yaşadığı doğal, toplumsal, psikolojik ve kültürel çevresinden uzaklaşarak ama onların egemenliği ve belirleyiciliği altında yaşamını sürdürmesi demektir. Yabancılaşmayı Seman, Güçsüzlük, Anlamsızlık, Kuralsızlık (Normsuzluk), Toplumsal Yalıtım ve Kendine Yabancılaşma olarak beşe ayırır. Eğitim örgütlerinde yabancılaşma ile ilgili olarak yapılan çalışmalar öğrenci ve öğretmenin yabancılaşması üzerinde durmaktadır. Yöneticilerin yabancılaşmasına ilişkin bir çalışmaya ulaşamamıştır. Öğrenci yabancılaşmasıyla ilgili çalışmalarda farklı yaklaşımlar vardır. Bazı araştırmacılar, gençlerin yabancılaşmasının önemli bir nedeni olarak okul ortamını görürler ve bu yabancılaştırıcı çevrenin intihar, disiplin sorunları, aşırı alkol tüketimi gibi sapmış davranışlar ürettiğini savunurlar. Bazı araştırmacılar da, gençlerin yabancılaşmasının ve sapmış davranışlarının kökeninin evde olduğunu, çevre ile ilişkili bulunduğunu ve okulun bunu artırdığını ileri sürerler. Yabancılaşma ve öfke ilişkisini inceleyen araştırmalarda anlamlı ilişkiler bulunmuştur. Eğitim örgütlerinde öğretmenlerin yabancılaşmasına ilişkin yapılan araştırmalardan hareketle, öğretmenlerin genel olarak en çok güçsüzlüğü, daha sonra da yalıtılmışlık ve okula yabancılaşmayı yaşadıkları söylenebilir. Yabancılaşmanın, çevresel etmenlerin de etkisiyle ama mutlaka okulun özellikleri aracılığıyla üretildiğini ve bireyin katılımından uzaklaşıkça arttığını ortaya koyan çalışmalar vardır. Eğitim örgütlerinde yabancılaşmayı yönetmek için erken uyarı sisteminin kurulması, yabancılaşma ile ilgili politikaların geliştirilmesi, bürokrasinin olumsuzluklarının azaltılması, çatışmaların yönetilmesi, güdülenmenin yükseltilmesi, belirsizliklerin azaltılması ve yönetime katılımın sağlanması gerekmektedir.

Anahtar Kelimeler: Yabancılaşma, örgütsel yabancılaşma, eğitim örgütlerinde yabancılaşma, öğretmen yabancılaşması, öğrenci yabancılaşması.

* III. Eğitim Yönetimi Kongresi (Uluslararası Katılımlı) 25-26 Nisan 2008 Eskişehir/Türkiye, sunulan bildiri metni.

** Öğretim Görevlisi Sadi YILMAZ, A.D.Ü., Eğitim Fakültesi, e-posta sadiyilmaz@adu.edu.tr

*** Yrd.Doç. Dr. Pınar SARP KAYA, A.D.Ü., Eğitim Fakültesi, e-posta psarpkaya@adu.edu.tr

Alienation in educational organizations and its' management

Sadi Yılmaz
Pınar Sarpkaya

Abstract

The purpose of this study was to study the alienation in educational organizations carefully and to call attention to this subject which was studied insufficiently. Descriptive method was used in the study. The concept of alienation was brought up with philosophical and sociological principals and then common inferences about the educational organizations were made within the help of studies which were about the alienation in educational institutions. Hegel was the first to consider the fact of "alienation" philosophically in his book "*Phenomenology of Spirit*". To Hegel human history is also the history of human being's becoming alienated to himself. After Hegel, Ludwig Feuerbach considered this fact in his book "Essence of Christianity" in 1841. According to Marx, alienation is a compulsory phase that development of human being must have. Marx emphasizes that in capitalist society which is named as modern society man with his labor in production relations becomes alienated to his labor, then to his social relationships, and finally to himself. In his opinion, man is desired to pull in to the consumption helical that is obstinately insisted as necessity. In this way, consumption and dissatisfaction are two elements which set off and product each other. Alienation is deterioration and decay conceit of human existence's natural, social, psychological and cultural dimensions. It is human being's separating from each other and becoming alienated to each other. In this respect, alienation means that man survives by becoming distant to himself, to the product he produces, to his natural, social, psychological and cultural environment but under the control of their dominance and decisiveness. Seeman distinguishes alienation into five; Powerlessness, Meaninglessness, Normlessness, Isolation and self-estrangement. The studies that are made in educational organizations about alienation focus on alienation of teacher and student. There are different approaches in the studies about student's alienation. Some researches consider that school atmosphere is an important reason for the alienation of youngsters. And they say that this alienating atmosphere creates some aberrational attitudes like suicide, discipline problems and drinking alcohol to excess habitually. Some other researchers believe that the origin of alienation and aberrational attitudes is at home and is related to the environment and that school increases those. Significant relations were found between alienation and anger in some researches. Due to the studies about teachers' alienation in educational organizations, teachers, generally experience mostly powerlessness, then being isolated and becoming alienation to school. There is a meaningful relation between bureaucratic structure of the school and powerlessness. Besides, the findings that there is less alienation of the teachers who worked over 25 years, attract attention. The meaninglessness, powerlessness levels of primary school teachers are found less than branch teachers and this finding could be understood clearly. There are studies showing that alienation emerges with the effect of environmental factors but through the qualifications of the school and that it increases on the condition of becoming distant from the individual's participation. In order to manage alienation in the educational organizations, it is necessary to establish pre-warning system, develop policies about alienation, reduce the negatives of bureaucracy, manage conflicts, increase motivation, reduce Uncertainty and ensure participation to management.

Keywords: Alienation, alienation management, alienation in educational organizations, teacher alienation, student alienation.

Giriş

İnsanoğlu, tarihin her döneminde mutlu olmanın arayışında olmuştur. İnsanın mutlu olma arayışı, aynı zamanda insanın yaşam mücadelesidir. Bu açıdan insanlık tarihi bir bakıma insanın mutluluk arayışının süreci olarak tanımlanabilir. Bu sürecin her aşamasında, mutluluğu arzulayan insan, mutlu olmanın yolunun özgürlük, bağımsızlık ve eşitlikten geçtiğinin bilincine varmış ve bunun mücadelesine girmiştir. Bu mücadelede önüne ilk önce doğa çıkmış ve insan-doğa çelişkisinin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Çünkü insan olarak var olabilmesi ve gereksinimlerini karşılayabilmesinin ancak, doğaya egemen olabilmekten geçtiğinin farkına varmıştır. Doğaya egemen olma uğraşı, bir taraftan toplumsal yaşamın temel değişim dinamiğini ve toplumsal yapılanma biçimlerini belirlerken, diğer taraftan gereksinimlerin karşılanmasını sağlayan üretim sürecinin hem ortaya çıkışını hem de gelişimini belirlemiştir. Bu durum, insanın önüne insanın çıkmasına neden olmuş ve temel ikinci çelişki olan insan-insan çelişkisini ortaya çıkarmıştır (Kongar,1981). Bu iki temel çelişki tüm insanlık tarihinin ve insanın yaşam mücadelesinin odağı olmuştur ve olmaya da devam etmektedir. Kendi varlığını sürdürmenin ve gereksinimlerinin karşılanabilmesinin yolunun, insan-doğa ve insan-insan çelişkisini aşmakta olduğunu fark eden insan, kendini bu mücadeleye vererek kültürü yaratmıştır. Ortaya çıkarılan kültür, maddi yapısıyla bu mücadelede insanın kullanacağı teknolojiyi belirlerken, manevi yapısıyla da yaşadığı toplumun yapısını ve toplumsal yaşantısında yer alan örgütlenme biçimlerini belirlemektedir. Bu ürettiği kültür, ister maddi, isterse manevi nitelikte olsun insanoğlunun ayrılmaz bir parçası olmaktadır. Nitekim, İlich (1985) “Okulsuz Toplum” adlı eserinde, “Günümüz toplumunda çoğu hizmet (sağlık, eğitim, din, politika, spor...) kurumsallaşmış ve endüstrileşmiş bulunmaktadır. Çağdaş insanı kurumlar kuşatmıştır: Hastanede kurumların eline doğar, ölünce cenazesi kurumlar aracılığı ile kaldırılır.” diyerek bu gerçeğe işaret etmektedir. Aynı gerçeği Etzioni (Etzioni’den Aktaran Elma, 2003) de;

Örgütlerin içinde doğar, onların içinde öğrenim görür ve çoğumuz hayatımızın büyük bir kısmını örgütlerde çalışarak geçiririz. Boş zamanlarımızın çoğunu örgütlere para vererek, onlarda eğlenerek ya da dua ederek geçiririz. Birçoğumuz bir örgütün içinde öleceğiz ve gömülme vakti geldiği zaman gömülmemize örgütlerin en büyüğü -devlet- izin verecektir.

diyerek insanın toplumsal örgütlerle özdeşleştiğini ve örgütlerin insanın ayrılmaz bir parçası olduğunu belirtmektedir.

İnsan-doğa ve insan-insan çelişkilerini aşmak, daha özgür, daha bağımsız ve daha eşitlikçi bir yaşam elde etmek, kendisini var ederek mutlu olmak için yola koyulan insan, emeği sonucu yarattığı teknolojik değişim ve üretimin yeniden şekillenmesiyle beraber toplumsal örüntüleri de şekillendirmiştir. Fakat bütün bu değişimlerin sonucunda, gün geçtikçe kendi eyleminin kararını veremez duruma düşerek daha bağımlı olmuştur. Eylemlerini kendi iradesinin dışında gerçekleştirmek durumunda kaldığı için daha tutsaktır. Eşitlik elde etmek bir tarafa, eşitliğin daha çok bozulduğu koşullarda kendi öznesinden uzaklaşarak, başkalarının mutluluğu ve kendi mutsuzluğu için çabalayan, doğal, toplumsal ve kültürel çevresinden olumsuz etkilenen insana dönüşmüştür. Bu durum, “Yabancılaşma” diye adlandırılan tarihsel ve toplumsal olgunun ortaya çıkmasına neden olmuştur.

Bu çalışmanın amacı, eğitim örgütlerindeki yabancılaşmayı yani başkalarını mutlu etme çabasındaki mutsuz insanın durumunu irdelemek ve az çalışılmış olan bu konuya dikkat çekmektir. Çalışmada betimleyici yöntem kullanılmıştır. Önce yabancılaşma kavramı, felsefi ve sosyolojik temelleriyle ortaya konmuş daha sonra eğitim kurumlarındaki yabancılaşma üzerine yapılan araştırmalardan yararlanılarak eğitim örgütleri için genel çıkarımlarda bulunulmuştur.

Yabancılaşmanın felsefi ve sosyolojik temelleri

Yabancılaşma olgusunu felsefi açıdan ilk olarak “Tin’in Görüngübilimi” adlı eserinde Hegel ele almıştır (ks, 1976; Tolan, 1981; Yapıcı, 2004). Hegel, bu eserinde insanı fenomenolojik ve tarihsel bir varlık olarak ele alır ve tüm varlıklar gibi insanın varlığını da mutlak tinde (Bilinçte) bulur. Hegel’e göre bilincin üç aşaması vardır. Bunlar “Us, Ruh ve Bilinç Bireşimi”dir. Bilinç, tarih boyunca diyalektik yöntemle (Tez-Antitez-Sentez) kendisini aşarak yine kendisini ortaya koyar. Kendini aşma uğraşısındaki bilinç, varlığını arayabildiği gibi yokluğunu da arayabilir. Hegel’in Efendi-Köle Diyalektiğinde ortaya koyduğu gibi, her biri kendisini olduğu gibi tanıtmak isteyen iki bilinç biçimi arasındaki etkenlik ve edilgenlik durumudur. Bu durum insanlık için de anlamlı bir tarihsel yaşantıdır. Çünkü insanlık hayvanlardan kesinlikle farklı olarak, yaşamı aşma yeteneğine sahiptir. Her biri bunu bir ölüm kalım savaşı içinde, hem kendisi hem öteki için yapacaktır. Köle kaybedecek, yaşam önünde diz çökecek ve efendi için çalışarak ona hizmet edecek, ancak kendi varlığına yabancılaşacak ve mutsuz bir ruh olacaktır. Ya da efendisinin varlığını yadsıyacak, özgürlüğünü elde ederek

kendi varlığını oluşturarak mutlu bir ruh olacaktır (Copleston,1985; Yenişehirlioğlu,1982). Hegel'e göre insanlık tarihi aynı zamanda insanın kendisine yabancılaşmasının tarihi olmaktadır (Yenişehirlioğlu,1982).

Hegel'den sonra yabancılaşma olgusunu, 1841 yılında "Hıristiyanlığın Özü" adlı bir kitap yayınlayan Ludwig Feuerbach ele almıştır. Feuerbach, yabancılaşmayı dinsel içerikte ele almaktadır. Ona göre din, kültürel gelişme sürecinde insanların ürettiği düşünce ve değerlerden oluşmaktadır, fakat bunlar yanlış bir şekilde ilahi güçlere ya da tanrılara mal edilmektedir. İnsanlar, kendi tarihlerini eksiksiz olarak anlayamadığından, kendi yarattığı değerleri ve normları tanrılara atfetme eğilimine girerler. Feuerbach insandan ayrı olarak tanrıların ya da ilahi güçlerin tanınmasını anlatmak için *yabancılaşma* kavramını kullanır. Feuerbach'a göre yabancılaşma; insanın kendi özünü nesneleştirerek tanrıyı yaratması ve daha sonra yarattığı tanrıyı yüceleştirerek onun kölesi olmasıdır. İnsanların yarattığı değerler ve düşünceler, yabancı ya da ayrı bir varlığın (tanrının) ürünü olarak görülmeye başlanır ve kendi özünden uzaklaşılır. Böylece insanın yaşamının ereği maddi olmaktan çıkar ve tinsel (Tanrısal) ereğe dönüşür (Marks, 1976).

Marks, Hegel'i nesneleşme ile yabancılaşmayı özdeşleştirdiği ve insanın yabancılaşmasını bilincinin yabancılaşması olarak ele aldığı için, Feuerbach'ı da, birçok yabancılaşma olmasına karşın yabancılaşmayı sadece dinsel yabancılaşmaya indirmediği için eleştirerek işe başlar. Marks, yabancılaşmayı idealist bakış açısından kurtarır; onu somut, yaşanan tarihsel ve toplumsal gerçeklik içinde anlamlandırır ve insanın geçirmesi gereken bir aşama olarak görür. Yabancılaşmanın kökenini insanın üretici eyleminde bulur. Marks'a göre (1976):

Yabancılaşma, insanlığın gelişmesinin geçirmesi gereken zorunlu bir aşamasıdır. İnsanın kendi kendisinden ayrılmasının aşamasıdır. İnsanın hem yaratıcı hem de toplumsal doğasından ayrılmaz çelişkilerin gelişme aşamasıdır. İnsan ilkin emeğinin tözünün ta kendisi olan doğaya yabancılaşır ama bu yabancılaşma aracılığıyla doğa üzerindeki, onu örgensel (*organik*)¹ olmayan bedeni durumuna getirecek egemenliğini hazırlar. İnsan, onda artık türün oruncusunu (*statüsünü*)¹ değil ama bireyi, hasım gördüğü öteki insana yabancılaşır. Ama bu yabancılaşma aracılığıyla insanal bir toplumun koşullarını oluşturur. Sonunda kendi kendine yabancılaşır ve bunun sonucu, fizik yaşamını sağlamak için gerçekten insanal yaşamını

¹ İtalikler yazarlara aittir.

yadsımaya kadar gider. Ardından kendi insan niteliğinin bütünsel onarımından başka bir şeyin gelmeyeceği yoksunluk derecesine erişir. Böylece yabancılaşma, hepsinin de olumlu ve olumsuz yanları bulunan, ama hepsi de aynı derecede zorunlu olan bazı derecelerden geçer. Hepsi de bir ölçüde, insan doğasından ayrılmaz çelişkilerin, daha yüksek bir birlik içinde kaynaşabilmek için serpilip açılmaları, eksiksiz, en soyut dışavurumlarına erişmeleri gereken çelişkilerin gelişmesidir. Bütün insanal yapıtların kökenleri, hatta devlet ve din gibi en yükseklerinin bile, insandadır, ama bu yapıtlar toplumsal ilişkilerin gelişmesi sonucu insanı egemenlikleri altına alan ve sonunda yabancılaştıran erkler durumuna gelir.

Markovic (Markovic'ten Aktaran Elma, 2003), Marks'ın yabancılaşma kuramında beş boyutun göze çarptığını belirtmektedir. Bunlar:

- İnsan etkinliğinin ürünü üzerinde denetimin yitirilişi;
- Kıskançlık, rekabet, güvensizlik, olası işbirliğine karşı düşmanlık, anlamlı iletişim ve diğer insanların gereksinimlerinin doyurulmasına ilişkin özen gibi toplumsal ilişkilerdeki patolojik özellikler;
- Yaratıcı etkinlikler ve boş zaman;
- Öz-kimliğin (benliğin) yitirilişi, benliğin parçalanması ve bunların birbirine yabancılaşması;
- İnsanın doğaya yabancılaşmasıdır.

Böylece Marks, modern toplum olarak adlandırılan kapitalist toplumda, üretim ilişkilerinde emeği ile yer alan işçi olarak adlandırdığı insanın, önce kendi emeğine, sonra toplumsal ilişkilerine ve en sonunda da kendine, bir insan olarak insani özüne yabancılaştığını vurgular.

Ancak Marks, olgunluk döneminde yazdığı *Kapital*(1986) adlı eserinde yabancılaşmanın son boyutu olan “insanın kendi özünden uzaklaşması”nı vurgulamak için yabancılaşma kavramı yerine “fetişizm” ya da “meta fetişizmi” kavramını kullanmıştır. Marks, meta fetişizmi kavramıyla, en genel anlamda, kapitalist pazar sistemi içinde, toplumsal ilişkilerin maddi yapısal öğelerini gösterir. Marks'ın kapitalist toplumunu Kızılok (2005), “Genellenmiş Meta Ekonomisi” olarak tanımlar. Kapitalist toplumda metalar öylesine bir fetişleştirmeye tâbi tutulurlar ki insanların gereksinimlerini karşılayacak nesnelere olmaktan çıkarak kendinde bir amaca dönüşürler. İnsan, gereksinim diye dayatılan tüketim kalıplarının sarmalına çekilmek istenir. Bu sarmal, insanın ufkunu daraltmakla kalmaz, sürekli bir koşuşturma içinde ayaklarını yerden keserek insanı kapitalizmin vahşiliğine teslim eder. Öyle ki metaların fetişist nitelikleri sonucunda insanlar bir yanılsama ortamında yaşar, kendilerine ve kendi

gerçekliklerine yabancılaşırlar. Böylece tüketim ve doyumsuzluk birbirini tetikleyen, karşılıklı olarak birbirini üreten iki yabancılaşma unsurunu oluşturur. (Marks,1986; Cohen,1978; Kızılok, 2005).

Marks sonrası yabancılaşma kavramını ele alan Fromm, Marcuse ve Mills, yabancılaşma olgusunda, kapitalist toplumdaki üretim ilişkilerinde meydana gelen değişmelere ve bunun sonucu olarak toplumdaki sınıfsal farklılaşmalara dikkat çekmişlerdir. Bunun dışında Marks'ın yabancılaşma konusunda ileri sürdüğü düşüncelere ciddi bir katkı yapmamışlardır (Tolan, 1981).

Çatışmacı kuram olarak adlandırılan Marksist düşüncelerin biçimlendirdiği yabancılaşma olgusunu, yapısalcı-işlevselci kuram içerisinde Durkheim (1985; 1986), Parsons ve Merton “anomi” olgusu olarak ele almaktadır (Poloma,1993; Tolan,1981). Bu kuram birey ve bireyin yaşantısını, toplumsal ilişkilerini değerlendirerek yabancılaşma olgusunu, bireyden çok bireyin yaşamını sürdürdüğü toplumsal yapının varlığının, işleyişinin bozulması bağlamında ele almaktadır. Dolayısıyla anomi toplumsal yaşamın varlığını koruyan ve sürdürülmesini sağlayan toplumsal kuralların geçerliliğini yitirmesi, yerine yeni kuralların yaratılıp yaşama geçirilememesi sonucu toplumda bireyleri toplumsal bütüne bağlayan bağların kopması durumudur.

Sonuç olarak yabancılaşma insanın insan olmaktan uzaklaşmasıdır. İnsanın insan olma durumundan uzaklaşması; insanı insan olarak var eden öz niteliklerinin yitirilmesi, insan varlığının doğal, toplumsal, psikolojik ve kültürel boyutlarının parçalanması ve çürümüşlüğü, insanların toplumsal ilişkilerinde birbirlerinden kopması ve uzaklaşmasıdır. Bu açıdan yabancılaşma, insanın kendinden, ürettiği üründen, yaşadığı doğal, toplumsal, psikolojik ve kültürel çevresinden uzaklaşarak ama onların egemenliği ve belirleyiciliği altında yaşamını sürdürmesi demektir.

Örgütte yabancılaşma ve türleri

Yabancılaşmanın insanın koşullarının özgürleşmesi olarak mı alınacağına, yoksa nedenleri, sonuçları ve önlemleri olan bir durum olarak mı değerlendirileceğine ilişkin araştırmalara gereksinim olduğunu vurgulayan Willianson ve Cullingford (1997) yabancılaşma kavramının karmaşık ve üzerinde çalışılmaz olarak görülmemesi gerektiğini vurgularlar. Bu konudaki çalışmaların eğitim çevrelerinde birey ve kurum arasındaki süreci

anlamının önemli bir yolu olabileceğini belirtmektedirler. Bu konuda Başaran (2000) düzenlediği çizimle bu alanda çalışanlara ışık tutmaktadır.

Kaynak: İbrahim E. Başaran (2000), *Örgütsel Davranış*, Feryal Matbaası, s.231.

Başaran (2000), işgörenin örgütle ilgili tutum bozuklukları arasında saydığı yabancılaşmayı umursamazlık gibi örgüte zarar veren bir durum olarak değerlendirmektedir. Yazara göre uyuşum, yerimseme ve özdeşleşme örgüte pek zararı olmayan ama işgörene zarar verebilecek tutum bozukluklarıdır. Özdeşleşme, işgörenin örgütüne yüksek düzeyde duygusal bağlanması ve kendi ben'i ile örgütü birleştirmesidir. Örgüte yabancılaşma ise, özdeşleşmenin tam tersine, işgörenin işten soğuması, kendini çekmesidir. Örgüte yabancılaşan işgören, işine devam etse bile kendini örgütün bir üyesi olarak göremez. Yabancılaşma, göreve, kişinin üyesi olduğu kümeye karşı da olabilir. En kötüsü, işgörenin kendi özüne yabancılaşmasıdır. Yabancılaşmanın, nedenleri, sonuçları ve önlemleri olan bir durum olduğu düşünülebilir.

Modern toplumda yaşam mücadelesi veren, insani varlığını sürdürme çabası içerisinde bulunan insanoğlu, gün geçtikçe bu mücadelesinde yenik düşmekte, öz niteliklerini kaybetmekte, kendi yarattığı ürüne boyun eğmektedir. Bunun sonucunda da yaşadığı doğal, toplumsal, psikolojik ve kültürel çevrenin etkisine girmekte, kendi iradesinin yerine bu çevrenin iradi etkisinde kalmaktadır. Bu etkilerin altında ezilerek öz nitelikleri yok olan insan farklı yabancılaşma biçimleriyle karşılaşmaktadır. İnsanın bu yabancılaşma serüvenini ayrıntılı ve kapsamlı ele alarak sınıflandıran Seeman olmuştur. Seeman'a göre yabancılaşma; Güçsüzlük, Anlamsızlık, Kuralsızlık (Normsuzluk), Toplumsal Yalıtım ve Kendine Yabancılaşma olarak ayrılır (Seeman,1959).

1. *Güçsüzlük*: Güçsüzlük kişinin, geleceğini kendisinin değil dış etkenlerin, örgütlerin, kaderin ya da şansın belirlediği düşüncesini yaşadığı psikolojik duyarlılık hali olarak tanımlanabilir (Silah,2005). Bu yabancılaşma türü, Marks'ın, kapitalist toplumdaki işçinin durumuyla ilgili görüşlerine dayanır. Burada, insanın insana yabancılaşması, eşyalar içinde işçinin değersizleşmesi gibi bir yabancılaşma söz konusudur (Seeman,1959).

Seeman'ın güçsüzlükle kast ettiği, Marks'ın kuramındaki, işçinin diğer üretim faktörleri altında ezilmesini dile getiren nesnel kavramdan çok, öznel bir kavramdır (Fettahlıoğlu,2006).

2. *Anlamsızlık*: Bu tür yabancılaşma bireyin içinde olduğu olayları anlama duygusu ile ilgilidir (Seeman,1959). Anlamsızlık, grup deneyimini tam olarak paylaşmada karşılaşılan başarısızlıklar, yani bireyin neye, hangi genel doğrulara inanacağını bilememesi durumudur. Toplumu ve çevresinde olup bitenleri anlayamaması ile ilgilidir (Şimşek, Akgemci, Çelik, 2003). Bireyin çevresinde farklı değerler, ölçünler (standartlar), doğrular olması durumunda yaşadığı, dayanak bulamama durumu da denebilir.

Birey neye inanacağına, neyi rehber alacağına karar verememesi durumunda anlamsızlık duygusu yaşar (Erjem, 2005). Bu yabancılaşma türü, gösterilen davranışın hedeflenen sonuca ulaştıracağına ilişkin beklentinin düşük olmasıyla ilişkilidir. Bu ilk iki yabancılaşma türü birbiriyle ilişkilidir. İlki, çıktıların denetimine ilişkin yetersizliğe; ikincisi ise önceden bilinen davranışsal sonuçların yeterince duyumsanmamasına işaret eder. Anlaşılabilir bir dünyada yaşayan bir kişinin kendi denetim gücü ile ilgili beklentileri olabilir. Anlaşılmaz, karmaşık olaylar ise dışsal denetim beklentisinin artmasına neden olacaktır. Bu da yüksek güçsüzlük demektir (Seeman,1959).

Sanayi Devrimiyle başlayan süreçte işçi, tamamından sorumlu olduğu ürünün yalnızca küçük bir biriminden sorumlu duruma gelmiştir. İşçi, emeğini sunduğu işyerinin son ürününe katkısını değerlendiremez duruma getirilmiş, fabrikanın makine gibi bir parçası olmuştur. İşte, ürününden uzaklaşan emeği ile işçi, davranışının sonucunu kestirememeye, görememe gerçeğini yaşamaya başlamıştır. Ne işe yaradığı sorusunu sormaya başlayınca yaşadığı durum, anlamsızlıktır.

3. *Kuralsızlık*: Durkheim'in anomi kavramıyla sık sık ilişkilendirilen kuralsızlık, bireyin değer yargılarının toplumda işlevsizleşmesi ya da değer yargılarını ortaya koyamamasıdır. Merton, kuralsızlık kavramını Durkheim'dan alarak sosyo-psikolojik alana

uygulayıp, amaç ve araç arasındaki dengesizlik ve uygunsuzluk olarak tanımlamıştır (Seeman, 1959; Elma, 2003).

Kuralsızlığın ortaya çıkabileceği durumlar şöyle sıralanabilir (Tolan, 1981; Durkheim1985; Durkheim,1986):

- Ekonomi dünyasında iflasların çoğalması durumunda,
- Ekonomik karışıklık dönemlerinde,
- Ekonomik etkinlikler içerisinde, işveren-ücretli ilişkileri düzeyinde.
- Bilimlerin aşırı parçalanması ve uzmanlaşmanın artması durumundadır.

4. *Yalıtılmışlık*: Toplumsal yalıtım olarak da ifade edilen yalıtılmışlık, insanın topluma alınmadığı, toplumdan atıldığı duygusunu geliştirmesidir. Bu tür yabancılaşmada insan başkalarıyla anlamlı ilişki, etkileşim ve iletişim kuramaz ya da kurmaktan çekinir (Başaran, 2000). Yalıtılmışlığın somut örnekleri, bireyin toplumsal kuralları bilmemesi ya da bilse bile bilinçli olarak onlara karşı gelmesi sonucu topluma aykırı davranış göstermesi şeklinde gözlenebilir. Bazen bireyin toplumdan soyutlanması, toplumsal ilişkilerden dışlanması da yalnızlık duygusu çekmesine neden olabilir (Silah,2005). Görülüyor ki yalıtılmışlık bireyin toplumdan kendini geri çekmesi nedeniyle olabileceği gibi, çevresinin onu dışlaması nedeniyle de yaşanabilir.

5. *Kendine Yabancılaşma*: Bu tür yabancılaşma, insanın yaptığı davranışların, geliştirdiği değer, ölçün, gereksinme ve isteklerine dayanmaması, uymamasıdır (Başaran,2000). Bu durumda kendine yabancılaşan birey eylemlerini, gelecekte almayı umduğu ödüller için ya da eylemleri başkalarını etkilediği için gerçekleştirmektedir (Seeman,1959).

Eğitim örgütlerinde yabancılaşma

Eğitim örgütlerinde yabancılaşma ile ilgili yapılan çalışmalar, eğitim örgütlerinin bileşenlerinden olan öğrenci ve öğretmenin yabancılaşması üzerinde durmaktadır. Yöneticilerin yabancılaşmasına ilişkin bir çalışmaya ulaşılamamıştır.

Öğrenci yabancılaşmasıyla ilgili çalışmalarda farklı yaklaşımlar vardır. Bazı araştırmacılar, gençlerin yabancılaşmasının önemli bir nedeni olarak okul ortamını görürler ve bu yabancılaştırıcı çevrenin intihar, disiplin sorunları, aşırı alkol tüketimi gibi sapmış davranışlar ürettiğini savunurlar. Bazı araştırmacılar da, gençlerin yabancılaşmasının ve

sapmış davranışlarının kökeninin evde olduğunu, çevre ile ilişkili bulunduğunu ve okulun bunu artırdığını ileri sürerler (Calabrese, 2001).

Öğrencilerin yabancılaşma duygusunu sınırlamada ya da artırmada okulun baskın olmadığı (Calabrese, 2001), ya da fakültenin sağladığı örgütsel koşulların, öğretmen adaylarının toplumsallaşmasında etkili olduğu (Clifton and Others, 1994) türünden çeşitli çalışmalar vardır. Yabancılaşma ve öfke ilişkisini inceleyen araştırmalarda anlamlı ilişkiler bulunmuş, ayrıca öğrencilerin okula ve öğretmenlere karşı olumsuz duygularına yer verilmiştir (Çelik, 2005).

Eğitim örgütlerinde öğretmenlerin yabancılaşmasına ilişkin yapılan araştırmalardan hareketle, öğretmenlerin genel olarak, en çok *güçsüzlüğü*, daha sonra da *yalıtılmışlığı* ve okula *yabancılaşmayı* yaşadıkları söylenebilir. Okulun bürokratik yapısıyla güçsüzlük arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Ayrıca genel olarak 25 yılın üzerinde kıdemi olan öğretmenlerde yabancılaşmanın daha az olduğuna ilişkin bulgular dikkat çekicidir. Anlaşılabilir bir bulgu, sınıf öğretmenlerinin yaşadığı anlamsızlık ve güçsüzlük düzeylerinin branş öğretmenlerinininkinden daha düşük bulunmasıdır (Çalışır, 2006; Erjem, 2005; De Rose, 1985'ten, Isherwood and Hoy, 1973'ten Akt. Elma, 2003).

Eğitim örgütlerinde yabancılaşmanın nedenleri

Örgütlerde yabancılaşmaya yol açan etmenler oldukça çok ve çeşitlidir. Bunları, örgütsel ve çevresel etmenler biçiminde ayırmak genel kabul görmüştür. Örgütsel etmenler, yönetim biçimi, örgütün büyüklüğü, üretim biçimi ve çalışma koşulları; çevresel etmenler de, ekonomik, kültürel, teknolojik, politik ve hukuksal yapı ile kentleşme olarak sıralanabilir (Gökçegöz, Birinci, y.y.)²

Ülkemizdeki eğitim sisteminin aşırı merkezileşmiş bir yapısının olduğu bilinmektedir. Aşırı merkezileşmiş örgütlerde bürokrasinin olumsuzluklarının yaşandığı, ayrıca çalışanların işe ilişkin kararlara katılma, inisiyatif kullanma olanaklarının çok sınırlı olduğu da bilinen bir gerçektir. Öğretmenlerin özellikle güçsüzlük yaşamalarının temel nedeninin bu olduğu düşünülebilir. Ayrıca, ülkemizdeki yaygın yönetim anlayışının demokratik yönetim olmaması

² (yy) Çalışmada tarih yok, yıl yok.

ve öğretmenin bir yandan sınıfında işini yaparken belli ölçüde özgür olması, diğer yandan aşırı merkezileşmenin yarattığı ortam onun çelişki yaşamasına neden olabilir. Programların belirlenmesinde, yönetmeliklerin yapılmasında, okul yöneticilerinin seçilmesinde, ülkenin eğitim politikasının geliştirilmesinde hiçbir etkisinin olmadığını düşünen öğretmenlerin, kendilerini güçsüz duyumsamaları beklenmelidir. Aynı durum öğrenciler için de geçerlidir.

Toplumsal sistemin kararlarını toplumsal sistem içinde yer alan ve toplumsal sistem adına karar verici olan siyasal sistemin kararlarını, kendisinin amaçları olarak tanımlayan eğitim sistemi, işlemlerini okul diye tanımlanan örgütleri aracılığıyla yerine getirir (Aydın, 2005). Bu nedenle okul, doğası ve var oluşu gereği ideolojik bir aygıttır (Yapıcı, 2004; İnal, 1992; İnal, 2004). Toplumsal ve siyasal sistem kendini var etmek, kalıcılığını sağlamak ve sürdürmek için eğitim sisteminden kendi istediği tipte insan yetiştirmesini ister ve bu konuda zorlayıcı olur. Bu sistemsel zorlama ile karşılaşan birey kendi özünden uzaklaşarak toplumsal sistem ya da onun adına karar veren siyasal sistemin istemleri doğrultusunda yeniden biçimlenerek yabancılaşır.

Sanayi Devrimi sonucu oluşan kapitalist toplum, özel mülkiyete dayalı, kâr güdüsüyle hareket eden üretim ilişkilerini biçimlendirmiştir (Marks,1976). Dolayısıyla toplumdaki insan ilişkileri, etkinlikleri, toplumsal ilişkilerin tarzı, toplumsal değerler, insan tutum ve davranışları da, aynı üretim ilişkilerinin belirleniminde meydana gelmekte ve toplumsal kültür bu çerçevede oluşturulmaktadır (Kelle ve Kovalson, 1978). Kapitalist toplumun egemen sınıfı olan burjuvazi kendi varlığını korumak ve sürdürmek için üst yapı kurumlarını kullanmaktadır. Kasıtlı kültürleme olarak eğitim de egemen sınıfın elinde bir araç olarak kültürün yeniden üretimini sağlamaktadır (İnal, 2004; Kızılok, 2005). Bu durumu Poulantsaz, “Ekonomik üretim sisteminin yarattığı toplumsal sınıfları ve ürettiği değerleri eğitim sistemi yönlendirir ve mevcut toplumsal ilişkileri ve kültürü devam ettirir.” şeklinde açıklar (İnal, 1992). Sınıflı toplumdaki egemen sınıf, kültürel anlamda, doğumundan ölümüne kadar toplumsal ilişkiler içerisinde kendini tanıyan, benliğini kazanan, kısaca yaşam mücadelesi veren bireyin karşısına sistem tarafından yeniden ve yeniden üretilen popüler kültürü çıkarmakta (Özkan, 2006), bireyde bilinç yanılması neden olmaktadır (Kızılok,2005). Bilinç yanılması içindeki birey, toplumsal gerçekliği bu yanılıma içerisinde algılayarak benliğini bulmakta ve kendi değerlerini üretmektedir. Bu yönüyle eğitiminin görevlerinden biri de, toplumun kültürel mirasını kuşaktan kuşağa aktararak toplumun kültürel yapısını şekillendirmek, toplumsal değişime ve gelişime temel oluşturmaktır. Aynı

zamanda popüler kültür eğitim aracılığıyla, bir kimlik arayışına giren bireyin kendine sunulanlarla yetinmesini sağlayarak kültürel yapı içerisinde dengeli ve sağlıklı bir kişilik kazanmasını da engelleyecektir (Özkan, 2006). Oskay (2004) bu durumu “Popüler kültür gençliğin eğitimini pek iyi etkilemiyor. Olumsuz etkiliyor, kabul ediyorum.” sözleriyle doğrulamaktadır. Popüler kültürün ortaya çıkmasına işsizlik ve umutsuzlukla dolu toplumsal hayatımız kaynaklık etmekte, böylece popüler kültür ürünleri, akıldışı işleyen yaşamın acımasızlığını görmemizi azaltarak kafalarımızı uyuşturarak acıya karşı bir tür dayanma gücü veren bir afyon gibi işlev görmektedir (Oskay, 2004). Sonuç olarak egemen sınıf ürettiği popüler kültürle ve onu aktardığı eğitim sistemi aracılığıyla bireyi kendi özünden uzaklaştırmakta, tüketim sarmalına çekmekte ve onun yabancılaşmasına neden olmaktadır.

Eğitim sistemimizin aşırı merkezileşmiş, dikey ve bürokratik yapısı, aşağıdan yukarıya iletişimin yaygın ve etkili olmamasına; yukarıdan aşağıya iletişimin, temel iletişim biçimi olarak varlığını sürdürmesine neden olmaktadır. Sıradüzensel (hiyerarşik) basamaklar arasında bilgi hızlı ilerleyememekte, yukarıya ulaşsa da, çoğu zaman yeterince etkili olamamaktadır. Eğitim sendikalarımızın da, eğitim sistemimizin bu özellikleri nedeniyle yeterince etkili olamadığı bilinmektedir. Bu durumun, bireyde, kendisini etkileyen kararları, koşulları etkileyememe; bir sonraki dönemde ne tür değişikliklerle karşılaşacağını kestirememeye; ne yaparsa yapsın bir şeyi değiştirememeye düşüncesi doğurarak hem öğretmenler ve okul yöneticileri, hem de öğrenciler için yabancılaşmaya zemin oluşturacağı söylenebilir.

Bireyi özgürleştirmek vaadiyle yola çıkan eğitim kurumlarının tek tipleştirici, tutsaklaştırıcı yapısına karşı en güçlü eleştirilerden biri Illich (1985) tarafından, “Okulsuz Toplum” adlı kitabıyla getirilmiştir. Illich, okulun, değerleri kurumlaştırıp bütün öğrencilere kazandırmaya çalışmasına karşı çıkmaktadır. Bunun bireye uygun olmadığını, bir yandan örtük programlar aracılığıyla, bir yandan da önceden belirlenen paketler halindeki ve gerçekleştirilmesi gereken roller aracılığıyla, sağlanmak istenen eşitliğin eşitsizliğe dönüştüğünü ileri sürmektedir (Illich, 1985).

Eğitim örgütlerindeki yabancılaşmayı ele alan bir çalışmada (Rosenblum and Firestone, 1987), katılım ve yabancılaşma, iki karşıt ucu olarak kabul edilmiştir. Bu çalışmada öğretmen katılımı, öğretimsel sürece, öğrenciye ve okula; öğrenci katılımı ise yine okula ve öğrenmeye katılım olarak ayrılmıştır. Öğretmen ve öğrenci katılımının fiziksel düzenlemeler, biçimsel sistemler, yönetsel etkinlikler ve öğrenci ve öğretmen inançlarından, okulun çıktılarında, birbirlerinden (öğrenci ve öğretmenler) ve okul bölgesinin koşullarından

etkilendiği bulunmuştur.

Yabancılaşmanın, çevresel etmenlerin de etkisiyle ama mutlaka okulun özellikleri aracılığıyla üretildiğini ve bireyin katılımından uzaklaştıkça arttığını ortaya koyan yukarıdaki iki çalışma, konuya yaklaşımda rehberlik yapabilir.

Eğitim örgütlerinde yabancılaşmanın sonuçları

Öğretmenliğin doğası gereği, belli bir özerklik duygusu veriyor olması, diğer taraftan öğrenciyle paylaşılan zaman ve etkinlikler bakımından sınıf öğretmenlerinin branş öğretmenlerine göre daha şanslı olmaları, branş öğretmenlerinin öğrenci üzerinde daha etkili oldukları duygusu yaşamalarını sağlamaktadır. Ancak hızlı nüfus artışı ve öğrenim çağındaki nüfusun büyüklüğü, yönlendirmenin ve istihdam olanaklarının nüfusun artışına koşturarak genişleyememesi eleyici bir eğitim sistemi doğurmuştur. Bu eleyici sistem, pek çok kişinin bir öğretim basamağına geçmekten başka yaşamsal yararına inanmadığı merkezi test sınavlarını öğretimin odağı haline getirmiştir. Pek çok bilginin sınava dönük olarak ele alınması ve öğrenci tarafından içselleştirilememesi; eğitim ilkeleri ile ve demokratik yaşam gelenekleriyle ne kadar uyduğu tartışılabilir olan özel sınıfların, dershanelerin, özel derslerin gittikçe önem kazanması, genelde sistemin ve özelde okullarla yöneticilerin yabancılaşma konusundaki önemli bir açmazı durumundadır.

Yabancılaşmanın ne tür sonuçlar doğurduğu sorusu, aslında, yabancılaşmanın kendi içinde yanıtını barındırmaktadır. Yabancılaşma; güçsüzlük, kuralsızlık, anlamsızlık, toplumdaki uzaklaşma ve kendine yabancılaşma türleriyle başlı başına bir sonuçtur.

Bireyin işinden, kendinden, çevresinden uzaklaşması, kendini güçsüz duyumsaması, yaptığı işlerde anlam bulamaması, kendi verimliliği ve örgütün amacı açısından istenmeyen bir durumdur. Seeman, yabancılaşmış bireylerin dışsal ödüllerle daha fazla ilgilendiklerini bulmuştur (Silah,2005).

Yabancılaşmanın, yaratıcı düşüncenin yok olması, toplumsal ilişkilerden kaçınma, yaşama karşı ilgisizlik, uyuşturucu kullanımı, intihar eğilimi, körü körüne itaat, bencillik ve tüketim açlığı gibi etkilerinden söz edilmektedir (Aybar, 1995'ten Aktaran Gökçeğöz ve Birinci, y.y.).

Yabancılaşmanın öğretmene etkileri ise şöyle sıralanabilir (Hoşgörür, 1997'den

Aktaran Mercan, 2006):

Yabancılaşma öğretmenlerin,

- yaratıcılığını,
- öğrencilerine ve topluma örnek bir model olmasını,
- mesleki yönden kendilerini geliştirmelerini,
- toplumsal kalkınmaya katkısını,
- öğretme – öğrenme sürecindeki etkililiğini,
- öğretim hizmetindeki verimliliğini,
- okul yönetimi ve diğer öğretmenler ile işbirliği içinde çalışmalarını engeller.

Eğitim örgütlerinde yabancılaşmanın yönetimi

Çağımızın en önemli özellikleri hızlı değişim ve farklılaşmadır. Bu özellikler tüm örgütleri bir durumsallık içerisine itmektedir. Bu durumsal yapı, örgütleri ve dolayısıyla örgüt yönetimlerini eskiden olduğundan farklı bir durum ile karşı karşıya bırakmaktadır. Bu farklılık temelde yönetimi hem kendi örgütünü, yeterlilikleri- yetersizlikleri ve fırsatları-engelleri açısından; hem de örgütün çevresini, çevresinde yer alan diğer örgütleri ve paydaşların konumunu kendi amaçları ve işgörenlerin durumu açısından yeniden tanımak, tanımlamak, geliştirmek durumunda bırakmıştır. Örgüt yöneticileri, karşı karşıya kaldıkları yeni durumlarla beraber yeni yönetsel yaklaşımları bilmek, kurumları açısından uygulamak sorumluluğundadır. Eğer örgüt bir kriz ortamındaysa “krizi yönetmek”, risk ortamındaysa riski yönetmek”, kariyer planlaması ve uygulamasıyla karşılaşmış ise “kariyer yönetimi” uygulamak zorunludur. Yöneticilerin son dönemlerde karşı karşıya kaldıkları yönetsel anlayışlardan biri de “yabancılaşma yönetimi” olmaktadır.

Okul yöneticisinin okuluyla ilgili bazı amaç ve işlevleri yerine getirmesi gerekmektedir. Okulun bu amaç ve işlevleri; teknik- ekonomik, insansal-toplumsal, kültürel, eğitsel ve politik işlevler olarak belirlenmektedir(Balcı, 2002). Okulun bu işlev ve amaçları aynı zamanda yabancılaşmanın da kaynaklarını oluşturmaktadır. Alanyazında eğitimde(okulda) yabancılaşma öğrencilerin, öğretmenlerin ve yöneticilerin yabancılaşması olarak üç boyutta incelenmektedir. Weinberg, okulda yabancılaşma kaynaklarını; iletişimin yetersiz olduğu kişisel olmayan çevre, yetersiz ve ilgisiz öğretim, bürokratik üşengeçlik ve yavaşlık, doyumun gecikmesine neden olan uzun öğretim yaşamının yarattığı can sıkıntısı ve

yorgunluk, okullardaki büyüme ve büyük değişiklikler, kurallar ve yönetmelikler olarak belirtmektedir (Tezcan, 1983).

Sidorkin(2004); eğitimde yabancılaşmanın, modern eğitim formu olan okul eğitiminde yaşandığını vurgulayarak okullardaki bürokratik yapının, yoğun ve değişken müfredatın, hızla değişen teknolojik materyalin, kalabalık sınıfların, işlevsiz ve yaşantı dışı bilgi yüklerinin ve öğrencilerin, öğretmenlerin eğitsel karar süreçlerinin dışında tutulmasının, okulda yabancılaşmanın temel nedenleri olduğunu belirtmektedir (Sidorkin,2004; Erjem, 2005).

Eğitim yöneticisinin, örgütü etkili ve yeterli kılabilmesi, bunun önündeki engellerin kaldırılmasıyla olanaklıdır. Bunun için de önce bu engellerin neler olduğunu ve örgütün etkililik ve yeterliliğini nasıl etkilediğinin bilinmesi bir zorunluluktur. Bu nedenle eğitim yöneticisinin, okulundaki yabancılaşmanın nedenlerini bilmeden önlem alabilmesinin ve yabancılaşmayı ortadan kaldırarak okulunu etkili ve yeterli hale getirebilmesinin olanak dışı olduğu görülmektedir.

Yabancılaşma ile ilgili yukarıda yapılan açıklamalar, eğitim örgütünün varlığını ve işlevlerini yerine getirmede dikkate alınması gereken bir olgu olduğunu ortaya koymaktadır. Eğitim yöneticisi, kendi örgütü ile ilgili örgütsel etkinliklerini yerine getirirken yabancılaşma olgusunu tanımlamak ve yönetmek durumundadır. Yabancılaşmayı yönetebilmek için öncelikle Keniston'un belirlediği aşağıdaki soruları yanıtlaması gerekmektedir (Keniston 1972'ten Aktaran Fettahlıoğlu, 2006):

Odak: Neye yabancılaşma?

Yerine Yerleştirme: Eski ilişkinin yerine yerleşen nedir?

Biçim: Yabancılaşma nasıl ortaya çıkar?

Kaynak: Yabancılaşmanın kaynağı nedir?

Eğitim örgütünü yabancılaşmanın olumsuz etkisinden kurtarması, örgütünü daha etkili ve yeterli kılabilmesi için eğitim yöneticisinin yabancılaşmaya karşı erken uyarı sistemini oluşturması, yabancılaşma ile ilgili stratejik politikalar üretmesi ve programlar geliştirmesi, yabancılaşmayı ortaya çıkaracak çevresel ve örgütsel etmenlerin sürekli analizini yapacak etkinliklerde bulunması gerekmektedir. Ayrıca yabancılaşmayı doğrudan olmasa bile dolaylı olarak etkileyecek olan okuldaki çatışmaların yönetimine önem vermesi; stresle baş etmesi;

işgörenlerin yönetime katılmasını sağlaması; öğrenci, öğretmen ve diğer çalışanların güdülenme düzeyini yükseltmesi ve sürekli kılması; okulun yaşam kalitesini yüksek tutması gerekmektedir (Tezcan,1983; Çelik, 2005; Şimşek vd. 2003).

Okulda gönüllülüğün temel kılınması; açık, tutarlı ve uygun amaçların belirlenerek beklentilerin açık hale getirilmesiyle belirsizliğin azaltılması, yabancılaşmayı azaltmada etkilidir. Okul büyüklüğü de yabancılaşma üzerinde etkilidir. Okul kaynak çeşitliliği sunabilecek genişlikte olmalıdır, ancak özellikle öğrencinin başkalarıyla daha çok etkileşime girebileceği, etkinliklere daha rahat katılabileceği kadar da küçük olmalıdır. Okul politikasına ve yönetimine katılmanın sağlanması, genişletilmiş ve ortaklaşa etkinlikler sağlayan rollerin oluşturulması, yabancılaşmayı önlemede ve yabancılaşmanın etkilerini azaltmada yararlanılabilecek yönetsel araçlardır (Tezcan, 1983).

Gerek günümüzde var olan ve gerekse gelecekte ortaya çıkma olasılığı bulunan yabancılaşma türlerini veya etmenlerini saptayabilmek önemlidir. Bugün örgütbilimcilere düşen görev, yabancılaşma olgusunu işlevsel kılabilmek, yarar sağlayabilecek seviyelere indirmek veya tamamen ortadan kaldırmak için mücadele etmektir (Şimşek, Akgemci, Çelik, Fetahlıoğlu, 2006).

Sonuç

Yabancılaşma ilk olarak Hegel tarafından üzerinde durulan daha sonra Feuerbach, Marks, Seeman gibi pek çok düşünür ve bilim insanınca irdelenen bir olgudur. Kendi etkinliği üzerinde denetimini yitiren birey zamanla doğaya, topluma (toplumsal çevresindeki insanlara) ve en sonunda da kendine yabancılaşır. Modern toplumda bireyin yaşadığı yabancılaşma, Seeman'ın yaptığı gibi, güçsüzlük, anlamsızlık, kuralsızlık, yalıtılmışlık ve kendine yabancılaşma olarak sınıflandırılabilir.

Modern toplum bilgi birikimi ve uzmanlaşma nedeniyle eğitim örgütlerini doğurmuştur. Zamanla büyüyüp kalabalıklaşarak bürokratik yapılar haline gelen eğitim örgütleri bürokrasinin olumsuzluklarını gösterir. Yüz yüze ilişkiler azalır, kurallar konduktan bir süre sonra işlevsizleşse de sürdürülür, sıradüzensel basamaklar artar ve yönetime katılma neredeyse olanaksız duruma gelir... Örgütsel yapıda bu değişiklikler olurken ülkemizde olduğu gibi çeşitli toplumlarda nüfus artışı ve yanlış istihdam politikaları eğitim sisteminin yükünü artırır. Uzun ve umut vermeyen öğrenim yaşamı, pek çok gencin kendi ayakları

üzerinde durması için yeterli olmaz. Sistemde ve ders programlarında reform adı altında yapılan değişiklikler belirsizliği daha da artırır. Eğitim sistemindeki bu olumsuzluklar öğrenci, öğretmen ve yöneticiler için yabancılaşmaya zemin oluştururken, popüler kültür de bu zemini güçlendirir. Popüler kültür, sürekli ve sonu gelmeyen merkezi sınavlar, işlevsiz bilgiler, gelecekle ilgili belirsizlik gibi olumsuz pek çok etmenle kuşatılmış öğrencilerin yaşadığı stresi, çatışmayı, işdoymusuzluğunu ve benzer sorunları saptamak ve bu konuda okul düzeyinde çalışmalar yapmak okul yöneticileri için zorunludur. Ayrıca öğrencilerle birlikte, bu öğrenciler için dershaneden, televizyondan, internetten daha etkili ve anlamlı olma savaşımı vermek zorunda olan öğretmenlerinde yaşadığı stresi, çatışmayı, işdoymusuzluğunu ve benzer sorunları saptamak ve bu konuda okul düzeyinde çalışmalar yapmak okul yöneticilerinin sorumluluklarından olmaktadır. Bu yapılamazsa ve gerekli önlemler alınmazsa zamanla okullarda yabancılaşma tüm türleriyle yaşanabilecektir. Uzun dönemde bakıldığında ise merkezi bürokrasinin olumsuzluklarını azaltmaya yönelik çalışmalar yapılmalıdır. Bunun için gerçekten katılımcı bir yönetim anlayışı yerleştirilmelidir. Artık geleneksel yönetim anlayışıyla günümüzün sorunlarıyla baş etme olanağı kalmamıştır. Sistemin her aşamasındaki yöneticilerin eğitim yönetimi alanında yetişmesi sağlanabilirse ya da bu alanın uzmanlarının görev yapması sağlanabilirse yabancılaşma konusunda önlem alınması ve yönetim alanındaki gelişmelerin eğitim sistemine aktarılması daha kolay olacaktır.

KAYNAKLAR

- Aydın, M. (2005). *Eğitim yönetimi*. 7. Baskı, Ankara: Hatiboğlu Yayınları.
- Baran, E., Özüdoğru, Ş. (2004). Ünsal Özkay ile popüler kültür üzerine söyleşi. *Bilim ve Aklın Aydınlığında Eğitim Dergisi*. 5(57) 1 Haziran 2009, from. <http://yayim.meb.gov.tr/dergiler/sayi57/baran-ozudogru.htm>
- Başaran, İ. E. (2000). *Örgütsel davranış*. 3. Baskı. Ankara: Feryal Matbaası.
- Calabrese, R. (1997). Comparative analysis of the effects of alienation on public and private school females. *The Journal of Psychology*. 121(3), 237-242
- Clifton, R. A., Mandzuk, D., Lance, R. W. (1994). The alienation of undergraduate education students: A case study of a Canadian University (Elektronik version). *Journal of Education for Teaching*. 20(2),79-92.
- Cohen, A. (1978). *Karl Marks'ın Tarih Teorisi bir savunma*. Çev. Ahmet Fethi İstanbul: Toplumsal Dönüşüm Yayınları.
- Copleston, F. (1985). *Felsefe Tarihi Cilt 7 Çağdaş Felsefe Bölüm 1c Hegel* Çev. Aziz Yardımlı. 2. Basım. İstanbul: İdea Yayınları.

Yılmaz, S., Sarpkaya, P., (2009). Eğitim örgütlerinde yabancılaşma ve yönetimi. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi* [Bağlantıda]. 6:2. Erişim: <http://www.insanbilimleri.com>

- Çalışır, İ. (2006). *İlköğretim okulu öğretmenlerinin işe yabancılaşması (Bolu ili örneği)*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Bolu.
- Çelik, F. (2005). *Ortaöğretim öğrencilerinin okula yabancılaşma düzeylerinin bazı değişkenler açısından incelenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Durkheim, D.(1985). *Toplumbilimsel yöntemin kuralları*. Çev. Cemal Bali Akıl. İstanbul: Bilim Felsefe Sanat Yayınları.
- Durkheim, D. (1986). *İntihar-Toplumbilimsel inceleme*, Çev. Özer Ozankaya. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Elma, C. (2003). *İlköğretim okulu öğretmenlerinin işe yabancılaşması*. Yayınlanmamış doktora tezi. Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü. Ankara.
- Erjem, Y. (2005). Eğitimde yabancılaşma olgusu ve öğretmen: Lise öğretmenleri üzerine sosyolojik bir araştırma (Elektronik sürüm). *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*. 4(3), 2008, from <http://www.tebd.gazi.edu.tr/c3s4.html>
- Fettahloğlu, T. (2006). *Örgütlerde yabancılaşmanın yönetimi: Kahramanmaraş özel işletme ve kamu kuruluşlarında karşılaştırmalı bir araştırma*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Kahramanmaraş.
- Gökçeğöz, F., Birinci, İ.(y.y.) *Örgütsel yabancılaşma*.
- Illich, I. (1985). *Okulsuz toplum*. Çev. Bedirhan Üstün. Ankara: Birey ve Toplum Yayınları.
- İnal, K. (1992). Bazı paradigmalarda eğitim ve özgürlük ilişkisi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*. c.27 sayı:1, 18 Mart 2008, from. <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/40/501/6020pdf>.
- İnal, K. (2004). *Eğitim ve iktidar- Türkiye’de ders kitaplarında demokratik ve milliyetçi değerler*, Ankara: Ütopya Yayınevi.
- Kelle,V., Kovalson M.(1978). *Tarihsel maddecilik Marksist toplum kuramının ana çizgileri*. Çev. Ö. Ufuk. İstanbul: Öncü Kitabevi.
- Kızılok, U. (2005). *Gün ortasında karanlık. Yabancılaşma ve popüler kültür*. 23Mart 2008, from http://www.marksist.com/utku_kizilok/gun_ortasinda_karanlik.htm
- Kongar, E. (1981). *Toplumsal değişme kuramları ve Türkiye gerçeği*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Marks, K. (1976). *1844 el yazmaları ekonomi politik ve felsefe*. Çev. Kenan Somer. Ankara: Sol Yayınları.
- Marks, K. (1986). *Kapital Cilt 1* Çev. Alaattin Bilgi. 3. Baskı. Ankara: Sol Yayınları.
- Mercan, M. (2006). *Öğretmenlerde örgütsel bağlılık örgütsel yabancılaşma ve örgütsel vatandaşlık*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. Afyon.
- Özkan, H. H. (2006). Popüler kültür ve eğitim. *Kastamonu Eğitim Fakültesi*. 14(1). 29-38.
- Rosenblum, S., Firestone, W. A. (1987). *Alienation and commitment of high school students and teachers*. April 03 Nisan 2008, from

Yılmaz, S., Sarpkaya, P., (2009). Eğitim örgütlerinde yabancılaşma ve yönetimi. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi* [Bağlantıda]. 6:2. Erişim: <http://www.insanbilimleri.com>

http://eric.ed.gov/ERICWebPortal/custom/ortlets/recordDetails/detailmini.jsp?_nfpb=true&_ERICExtSearch_SearchValue_0=ED289930&ERICExtSearch_SearchType_0=no&accno=ED289930

- Seman, M. (1959). On the meaning of alienation . *American Sociological Review*, 24(6), 783-791. 15 Nisan 2008, from <http://www.jstor.org/stable/2088565> .
- Silah, M. (2005). *Endüstride çalışma psikolojisi*. 2. Baskı. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Şimşek, M. Ş., Akgemci, T., Çelik, A. (2003). *Davranış bilimlerine giriş ve örgütlerde davranış*. 3. Baskı. Konya: Adım Matbaacılık ve Ofset.
- Şimşek, M.Ş., Çelik, A., Akgemci, T., Fettahlıoğlu, T. (2006). *Örgütlerde yabancılaşmanın yönetimi araştırması*. 2 Mart 2008, from <http://www.sosyalbil.selcuk.edu.tr/sosmak/makaleler%5CM.%C5%9Eerif%20%C5%9E%C4%B0M%C5%9EEK%20-%20Adnan%20C3%87EL%C4%B0K%20-20Tahir%20AKGEMC%C4%B0%20-%20Tamara%20FETTAHLIO%C4%9ELU%5C%C5%9E%C4%B0M%C5%9EEK,%20%C5%9Eerif%20vd..pdf>.
- Tolan, B. (1981). *Çağdaştoplumun bunalımı anomi ve yabancılaşma*. Ankara: İTİA. Yayını No:166.
- Tolan, B. (1983). *Toplumbilimlerine giriş*. Ankara. Savaş yayınları.
- Williamson, I., Cullingford, C. (1997). The uses and misuses of alination' in the social sciences and education. *British Journal of Educational Studies*. 45(3), 263-275.
- Yapıcı, M. (2004). Eğitim ve yabancılaşma. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*. 12 Mart 2008, from <http://www.insanbilimleri.com>
- Yenişehirlioğlu, Ş. (1982). *Felsefe ve sanat*. Ankara: Dayanışma Yayınları.